

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Alevi Studies

HAKEMLİ DERGİ

Yaz/Summer 2012, Sayı/Volume 3

Uluslararası Süreli Yayın - 6 ayda bir yayımlanır - Ücretsizdir.

ISSN 2146-4421

Ankara, Mayıs - 2012

KAPAK TASARIM:

Başak BAŞARAN

TÜRKÇE-DÜZELTİ:

Gürkan ÇOBANOĞLU

HALKLA İLİŞKİLER VE ORGANİZASYON:

Uğur AKSOY

İNGİLİZCE ÇEVİRİ SORUMLUSU:

Gürkan ÇOBANOĞLU

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ İMTİYAZ SAHİBİ

Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU

YÖNETİM KURULU

Alaattin ATEŞ

Fikret MİRZAOĞLU

Halil ŞAHİN

Hasan ALTUN

İlker DOĞULU

Kemal DEĞİRMENCİ

Muzaffer BİLGİN

Önder YILMAZ

Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU

Süleyman EKİNCİ

Seyit ARDIÇ

Teoman TÜRKOĞLU

Turan DEĞİRMENCİ

Yılmaz KAYAASLAN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ VE EDITÖR

Coşkun KÖKEL

YARDIMCI EDITÖRLER

Ayhan ÖNCEL

Mustafa DAĞIDIR

ÜLKE TEMSİLCİLERİ

ALMANYA Hasan Gazi ÖĞÜTCÜ

İNGİLTERE İsrafil ERBİL

YUNANİSTAN Ahmet KARAHÜSEYİN

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YÖNETİM MERKEZİ ADRESİ

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Adres: 1201 Sokak No: 55 Ostim-ANKARA/TÜRKİYE

Tel: +90.312 267 35 51 Belge Geçer: +90.312 267 35 59

Elektronik Posta: info@aadergisi.com

BASKI

Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Őti.

Büyük Sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler-ANKARA/TÜRKİYE

Tel: +90.312 384 34 32 Belge Geçer: +90.312 341 01 98

Mayıs - 2012 / 2.000 Adet

Gönderilen yazılar yayın yönergesi esaslarına göre değerlendirilir ve iade edilmez.

Yazı, sahibinin sorumluluğundadır. Dergideki yazılar kaynak gösterilerek aktarılabilir.

* Arka kapaktaki nefes Balıkesir-Kabakdere köyünden Kamber Yılmaz Ergin'den alınmış olup Batı Anadolu'da yerleşik Çepni Alevilerinin Köse Süleyman ocaklarının cem ibadetlerinde Koyun Baba Cemi adı verilen hizmette okunmaktadır.

BİLİM-DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Ali TORUN	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Aynur KOÇAK	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail GÖRKEM	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet AÇA	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL	Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Muhtar KUTLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Pakize AYTAÇ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Saim SAVAŞ	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Şeref BOYRAZ	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Esat HARMANCI	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih USLUER	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan TÜZEN	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Medine SİVRİ	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Naci ÖNAL	Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ŞEN	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf TEPELİ	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Zekeriya KARADAVUT	Akdeniz Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aykan ERDEMİR	Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Betül AYDOĞDU	Erciyes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK	Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emin KIRKIL	Celal Bayar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fahri MADEN	Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN	Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hulusi YILMAZ	Nevşehir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA	Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Murat Cem DEMİR	Tunceli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR	Gaziantep Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nilgün DALKESEN	Muğla Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Zekeriya KAPTAN	Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Doğan KAYA	Cumhuriyet Üniversitesi

İRAN'DA TÜRKÇENİN GİZLİ HAZİNESİ: TĀZİYE
GELENEĞİNE BAĞLI MERSİYE EDEBİYATI
THE SECRET TREASURE OF TURKISH LANGUAGE
IN IRAN: ELEGIAC LITERATURE IN THE CONTEXT
OF CONDOLENCE TRADITION

Mahmut SARIKAYA¹

ÖZET

Bugünkü İran coğrafyasındaki varlığı Mannalarla başlayıp Albanlarla devam eden Türklük, burada sayısız destan, efsane, menkıbe, hikâye ve benzeri eserler vermiştir. Hazret-i Ali cenknâmeleri, Muhtarnâme, Köroğlu destanı, Şeyx San'ân, Aşık Garip ile Telli Senem, Kerem ile Aslı gibi çok önemli Türk kültürü eserlerinin kaynağı buradadır. 30 milyon Türkün yaşadığı bu topraklardaki Türk kültür varlığıyla ilgili olarak Türkiye'de ve dünyada bugüne kadar çok az çalışma yapılmıştır. Bu coğrafyada Türk kültürü, tarihi, dili ve edebiyatı açısından el değmemiş sayısız eserler yaşamakta ve burası bir büyük bilimsel çalışma alanı olarak önümüzde durmaktadır.

Özellikle Safevîlerle birlikte 16. yüzyılın başından itibaren gelişen *taziye geleneği* ve *mersiye edebiyatı* bu ihmal edilmiş çalışma alanının önemli bir kısmını oluşturuyor.

Şiddetli bir travma olan Kerbelâ olayının insanlar üzerindeki etkileri edebiyata ve başka sanat alanlarına yansımış, *Mersiye*, *Muharremiye* ve *Maktel-i Hüseyin* türünde verilen eserler, zamanla "Kerbelâ Edebiyatı" olarak adlandırılacak bir edebiyat oluşturmuştur.

Türk edebiyatında bu türün bilinen ilk örneği, 763 (1362) yılında Kastamonu'da yazılarak Candaroğulları Beyliği hükümdarlarından Kötürüm Bâyezid'e ithaf edilmiş olan Maktel-i Hüseyin'dir.

Azerbaycan edebiyatında ise **mersiye** türü içinde **Nevha**, **Hikâye**, **Sînezenî**, **Zencirzenî** ve **Şaxsêy** gibi adlarla ifade edilen alt türler doğmuştur. En başarılıları ondokuzuncu yüzyılda yazılmış olan bu eserler bugün yüzlerce kitaptan oluşan bir külliyat meydana getirmiştir.

Bu çalışmayla, bu edebî türler ve örnekleri tanıtılmış, özellikle İran sınırları içerisinde canlı olarak yaşayan bu dil ve edebiyat alanı tanıtılarak dikkatler çekilmiş ve somut bir hizmet alanına işaret edilmiştir.

1 Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Anahtar Kelimeler: İran’da Türkçe, Ta-ziye Geleneği, Mersiye Edebiyatı, Kumrî, Serrâf, Növhe.

ABSTRACT

The Turkish existence in today’s Iran geography, which begins with Mannas and comes through Albans, has been produced countless epics, legends, anecdotes, stories and similar works. Sources of so significant works of Turkish culture like war epics (cenkname) of Hazreti Ali, Muhtarnâme, Köroğlu epope, Şeyx San’ân, Aşık Garip and Telli Senem, Kerem and Aslı are from here. Small amount of investigation has been conducted about this Turkish cultural asset which is a home to 30 millions of Turkic people both in Turkey and the entire world. Here situates in front of us as a fertile scientific area and many untouched works are living in this geography from the aspect of Turkish culture, history, language and literature.

The condolence tradition and elegiac literature which derives especially from the early 16th century makes an important part of this neglected area of study.

The effects of the heavily traumatic Kerbelâ incident reflected on literature and other forms of art. The works like Mersiye, Muharremiye and Mağtel-i Hüseyin have created a separate literature which can be named as “Kerbelâ Literature”.

The first known example of this category is Maktel-i Hüseyin which has been written in Kastamonu and dedicated to

Kötürüm Bâyezid who is one of the rulers of Candaroğlu principality in 763 (A.D. 1362).

On the other hand, in Azerbaijani literature, among the elegiac category, sub varieties named such as Nevha, Hikâye, Sînezenî, Zencirzenî and Şaxsêy have been occurred. Those works that the best examples of them were given in 19th century became such a corpus made up of hundreds of books.

Within this work, these literary species and their examples are introduced and a specific area of attendance has been called to attention.

Key Words: Turkish in Iran, Condolence Tradition, Elegiac Literature, Kumrî, Serrâf, Növhe.

GİRİŞ

Bugünkü İran coğrafyasındaki varlığı Mannalarla başlayıp (Tağıyeva vd., 2000: 12-13) Albanlarla devam eden (Bala, 1951: 1-32) Türklük, burada sayısız destan, efsane, menkıbe, hikâye ve benzeri eserler vermiştir. Hazret-i Ali cenknâmeleri, Muhtarnâme, Köroğlu destanı, Şeyx San’ân, Aşık Garip ile Telli Senem, Kerem ile Aslı gibi çok önemli Türk kültürü eserlerinin kaynağı buradadır. Bugüne kadar 30 milyon Türk’ün yaşadığı bir ülke olan bu topraklardaki Türk kültür varlığıyla ilgili olarak Türkiye’de ve dünyada çok az çalışma yapılmıştır. Bu coğrafyada Türk kültürü, tarihi, dili ve edebiyatı açısından el değmemiş sayısız eserler yaşamakta ve burası bir büyük bilimsel çalışma alanı olarak önümüzde durmaktadır.

Özellikle Safevîlerle birlikte 16. yüzyılın başından itibaren gelişen *taziye geleneği* ve *mersiye edebiyatı* bu ihmal edilmiş çalışma alanının önemli bir kısmını oluşturuyor. Bu alan, İran siyasî sınırları içerisindeki Türk ve Türkçe varlığını tarih içinde ve bugünkü durumuyla değerlendirenlerin dahi üzerinde hiç durmadıkları (Sarıkaya, 1997; Sarıkaya, 2006: 188-202) bir konu olarak Türkçenin yüzlerce kitaptan oluşan bir edebî alanı ve dil hazinesini barındırmaktadır.

Taziye geleneği de mersiye edebiyatı da Kerbelâ olayıyla ilgilidir. Bütün kaynaklar, Kerbelâ faciasının Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan olayların ulaştığı bir dönüm noktası olduğu konusunda birleşirler. Özellikle 3. Halife Osman'ın Ebâ Ümeyye Oğullarını ehliyet ve liyakate bakmadan devlet kadrolarına yerleştirmesi ve bunları her hâl ve şart altında koruması Müslümanlar içerisinde huzursuzluğa sebep olmuş, bu tip kamu görevlilerinin katı ve zalim davranışlarıyla İslâm'a uygun olmayan tutum ve yaşayışları büyük üzüntü, acı ve tepkilere yol açmıştır. Halife Osman'ın öldürülmesi, Hz. Ali'nin karşısına Ebâ Ümeyye Oğullarından Muaviye'nin çıkması, Sıffin Savaşı, İmam Hasan'ın karşısına Muaviye oğlu Yezid'in çıkması, İmam Hasan'ın zehirlenerek öldürülmesi hep Kerbelâ'ya giden yol boyunca yaşanmış olaylardır. Kerbelâ'da ise İslâm tarihinin en büyük faciası yaşanmıştır.

Bu olaydan önce İmam Hüseyin ve taraftarları Hicaz'da güçsüz durumdayken

Kûfe ileri gelenleri mektup göndererek onu Kûfe'ye çağırmış, vaktiyle babası Hazret-i Ali'ye biat ettikleri gibi bu kez de kendisine biat edeceklerini ve koruma sağlayacaklarını bildirmişlerdi. İmam Hüseyin amcası Âkil'in oğlu Müslim'i Kûfe'ye gönderdi. Bunu öğrenen Yezid, kendisine bağlı olan Basra valisi Ubeydullah bin Ziyâd'ı Kûfe'ye vali olarak tayin etti. Kısaca *İbn-i Ziyâd* da denen bu bedbaht hem Müslim'i öldürttü (Hicrî 60/Miladî 681), hem de baskı, tehdit ve şantajla Kûfe halkını kendi tarafına çekti. İmam Hüseyin bu olaydan habersiz yola çıkmış bulunuyordu. Yolda durumu öğrenince de kafilesinde bulunanların birçoğu geri dönmeyi teklif ettilerse de Hz. Hüseyin kararından dönmedi ve küçük bir grupla yoluna devam etti. Kerbelâ'da, başta Hz. Peygamber'in "Ehl-i beyt"inden İmam Hüseyin olmak üzere kardeşi Abbas, yeğenleri, oğulları ve dostlarından 72 kişi vahşice şehit edilmiştir (Hicrî 61, Muharrem ayının 10. günü). Bu şehitlerin naaşlarına ve geride kalan evlad üyalarına de acı, eziyet ve sadistçe zulümler yaşatılmıştır.

İşte bu şiddetli travmanın insanlar üzerindeki etkilerinin de çok büyük olması kaçınılmazdı. Özellikle bu acıyı derinden duyan Müslümanlar, bunu edebiyata ve başka sanat alanlarına yansıtmakta gecikmediler. Bu konuda yazılan eserlere Arapça *katl* kökünden türemiş *maḳtel* adı verildi. Bu eserler için *Mersiye*, *Muharremiye* ve *Maḳtel-i Hüseyin* adı da kullanılmıştır. Bu türde ilk eserler, Araplar tarafından yazılmıştır. İlk eser olarak bilinen Câbir el-Cu'fî (öl. 128/746) tara-

findan kaleme alınmış olan eserin elde hiçbir nüshası yoktur. “Ancak Ebû Mixnef (ö. 157/774)’in *Maḳtelü’l-Hüseyn*’i günümüze ulaşan ilk metin oluşu yanında, daha sonra yazılan maktellerin önemli kısmı için hem muhteva hem de kompozisyon bakımından kaynak” (İslamoğlu, 2010: 18-19) teşkil etmiştir. Bu yolda verilen eserler, zamanla “Kerbelâ Edebiyatı” olarak adlandırılabilcek bir edebiyat oluşturmuştur (Yekbaş, 2010: 107).

Kerbelâ olayıyla ilgili eserlerin hepsinde adları yukarıda zikredilen kişilerden bahsedilir.

Başlangıçta *makteller*, *kısa mersiyeler* olarak yazıldı. Nazım şeklinde yazılan bu eserler kasîde, gazel, mesnevî, terkîb-i bend, terci’-i bend, murabba biçimlerinde yazılmışlardır. Daha sonraki dönemlerde 10 bölümden oluşan makteller yazıldı. Bundan da maksat Muharrem ayının taziye törenleri düzenlenen ilk on gününün her gününde bir bölüm okunmasıdır. Abdulcemil İslamoğlu, bu eserlerin on bölümden oluşanlarının her bölümünde ele alınıp işlenen konuları, Hacı Nureddin Efendi’nin Maktel’inden hareketle göstermiştir. Burada verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, maktel kitaplarının münâcaat, na’t, Hulefâ-yı Râşidîn faziletlerinden oluşan girişten sonra 1. Mecliste Hz. Hüseyin’in Kûfe’ye hareket etmesi, Müslim ve çocukları; 2. Mecliste kafilenin Kerbelâ’ya ulaşmasıyla İbn-i Ziyâd, Hurr ve oğulları, Yezid ve kafilenin kuşatılması; 3. Mecliste Müslim’in oğlu ile Hurr’un savaşı ve şeha-

detleri; 4. Mecliste Hz. Ali’nin kölesi Sa’d, Câfer-i Sâdık’ın oğlu Kasım, Hz. Hüseyin’in kardeşleri, Cafer oğlu Tâlib, Hz. Hasan’ın oğlu Kasım ve kardeşi Abdullah’ın şehadetleri; 5. Mecliste Hz. Ali’nin kardeşi Avn ile diğer oğlu Alemdâr Abbas’ın şehadetleri; 6. Mecliste İmam Hüseyin’in oğlu Ali Ekber ile İmam Hüseyin’in şehadetleri; çadırların ve kadınlara ait özel eşyanın yağmalanması; 7. Mecliste Şam’a doğru yola çıkış ve yaşanan olağanüstülükler; 8. Mecliste Şam’a varış ve Yezid’in zalim tutumu; 9. Mecliste gaddar ve mağrur Yezid’in, İmam Hüseyin’in o zaman henüz yedi yaşında olan oğlu İmam Zeynelâbidin ile karşılaşması ona karşı davranışları; 10. Mecliste İmam Zeynelâbidin’in hutbesi, tufan gibi olağanüstü yağmur ve seller karşısında Ehl-i beyt’in kalanlarının Hicaz’a gidişine izin verilmesi anlatılır. Bu bölümlerin ardından **Mevt-i Yezid-i bî-din La’netu’llah; Nesâyih-i İxvân²; Münâcaat ve Sebeb-i Telif-i Kitâb** bölümleriyle kitap sona erer (İslamoğlu, 2010: 25-34).

Kerbelâ olayıyla ilgili eserlerin hepsinde adları yukarıda zikredilen kişilerden bahsedilir.

Bu durum, Kerbelâ olayını sahneye yansıtan *Şebih* denen eserler için de geçerlidir. Müzeyyen Buttanrı, bir şebihteki kişileri şöyle sıralamıştır: “*Hüseyn’in yakın aile fertleri, annesi Fatıma’nın rûhu, kız kardeşleri Ümmü Gülsüm, Zeynep ile zevcesi Şehrbânû,*

2 Bu çalışmada A. Bican Ercilasun’un önerisi doğrultusunda *huriltılı h* için x harfi kullanılmıştır (Bkz.: Ercilasun, 1999).

Savaşta ölen Ali Ekber, Sadık Cârîyesi Fizza, Hüseyin'in Şehrbânû'dan olan kızı Fatıma ile düğünden sonra öldürülen Hasan'ın Oğlu Kasım, Hüseyin'in hayatta kalan oğlu olup Yezid I'e Hüseyin'in başını, esir kadınları ve çocukları götüren cenaze alayında baş rolü oynayan Ali Zeynel Abidin ve onun yanında göğsünden ok isabet eden küçük yeğeni ile ölen küçük oğlu, Salman-ı Fârîsî, Hüseyin'in tarafına geçen Hurr, Ebûbekir, Ömer, Ali'nin katili İbn Mulcam, oyunlarda en çok lanetlenen düşman ordusu komutanı Ömer Bin Sa'd ve Hüseyin'e ölüm darbesini indiren Şimr ve bilhassa Yezid I'dir'' (Buttanrı, 2010: 261).

Bünyamin Çağlayan aynı kişilere ek olarak Hz. Muhammed (S.A.V.), Hz. Hatice, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hamza, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in zevcelerinden Ümmü Seleme, Hz. Ali'nin kardeşi Hz. Câfer , Hz. Ali'nin oğlu Abbas, Hz. Ali'nin kızı Rûkiye, Hz. Ali'nin kızı Sekine, Kerbelâ'da şehit düşen Hanzala bin Sa'd isimlerini de zikreder (Çağlayan, 1997: 68).

Hz. Câfer bin Âkil, Muhtar'ın oğulları ve Müslim'in yetimleri de yaşadıkları çok hazin olan şahsiyetlerdir.

İmam Hüseyin'in şehit edilmesinin baş sorumlusu olan Yezid bu mersiyelelerde lanetlenir ve çok kötü olarak adlandırılır. Osmanlı sahası şâirlerinden Şeref Hanım, onu Allah'a düşman olması ve zâlimliği bakımından Firavun ve Nemrud ile karşılaştırır: *"Geçti Fir'avon ile Nemrüd'ü bilâ- şekk ü gümân Sebeb oldu bu kadar fitneye fikr it, a Yezîd!"*

Şeref Hanım, Divân-ı Şeref, İstanbul, 1292, s. 24.

Yezid için kullanılan ad ve sıfatları Bünyamin Çağlayan şöyle tesbit etmiştir: *"kahpe, hunzır, mel'un, ebter, milhid, nâbekâr, zâlim, mansıb-ı dünyâ için ukba câhunu terk iden, bî hüner, hîle-kâr, Peyğambere hürmete aslâ ri'âyet etmeyen, siyeh-rû, sezâ'-ı la'n, hâ'in meniş, zâlim köpek, fâcir ü zâlim, hîz-i mel'anet-girdâr, küfrân-ni'âmlik izhâr eyleyen, hunzır-ı nâ-pâk u pelîd, bed'-asl-ı nâ-hemvâr, bed-pîşe, bed-etvâr, segden dahı murdâr, bî-âr, ğaddâr-ı cihân, İbn-i sefîh, ehl-i Cehennem, Ademî olmayan, bî-mürüvvet, bî-hamiyyet, bî-edeb, nesl-i pelîd, dini yok imânu yok, cedd-i habîs, kelb-i anîd (Çağlayan, 1997: 67).*

Kars, Iğdır ve Güney Azerbaycan'da okunan mersiyelelerde tabii ki İbn-i Ziyâd, Hazret-i Ali'nin katili Abdurrahman İbn-i Mülcem, Şimr gibi kişiler de kötü ad ve sıfarlarla zikredilir ve lanetlenir. Örneğin, bütün mersiye töreninin bitiminde, yani *ağlaşma'dan* sonra okunan duâ bölümünde, Kerbelâ olayları sırasında Kûfe valisi olan Ubeydullah Bin Ziyâd için *"İlâhi, İbn-i Ziyâd'ın azabın eyle şedîd!"* diye beddua edilir. Mersiye metinlerinde İmam Hüseyin'e son darbeyi vuran Şimr'den *"Şimr-i Veledi'z-Zinâ"* diye söz edilir.

"Türk edebiyatında bu türün bilinen ilk örneği, 763 (1362) yılında Kastamonu'da yazılarak Candaroğulları Beyliği hükümdarlarından Kötürüm Bâyezid'e ithaf edilmiş olan Maktel-i Hüseyin'dir" (Özçelik, 2010: 7). Bu eser Yûsuf-ı Meddah'a ait olup Ebû Mixnef'in

eserinde olduğu gibi on kısım (meclis) şeklinde tertip edilmiştir (Özçelik, 2010: 8). Bu eserin, Fars edebiyatındaki ilk büyük eser olarak bilinen Hüseyin Vâiz Kâşifî'ye (ö. 910/1505) ait Ravzatü's-Şühedâ'dan 143 yıl önce yazılmış olması dikkate değer. Bu tür hacimli makteller nazım ve nesir karışık olarak yazılmıştır; Fuzûlî'nin Hadîkatü's Süedâ'sı bu tarzda yazılmış eserlerdendir.

Arap dünyasında Kerbelâ olayıyla ilgili yas törenleri düzenlemek ve mersiye türü şiirler yazmak, Kerbelâ olayının hemen arkasından başlamakla birlikte, İran coğrafyasındaki boyutuyla *Tâziye* törenleri düzenleyerek anma, hem Arap dünyası, hem de Fars coğrafyasından önce Azerbaycan'da bir Türk geleneği olarak başlamış, buradan da İran'ın Fars bölgeleriyle Irak, kısmen Suriye ve Lübnan gibi yerlere yayılmıştır.

Fars edebiyatında Kerbelâ faciasını işleyen ilk büyük eser Hüseyin Vâiz Kâşifî'ye (öl. 910/1505) aittir. Onun bu türdeki eseri olan Ravzatü's-Şühedâ, kendisinden sonra yazılmış mersiye kitaplarının çoğu üzerinde etkileri görülen bir eserdir. Bu eserin Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesine çevirileri de Türkçe mersiye edebiyatı üzerinde etkili olmuştur.

Osmanlı sahasında da kasîde tarzında 'Maktel-i Hüseyin' denen mersiye yazarlar sayıca çoktur. Buna karşılık Azerbaycan Türkleri sırf bu türlerden oluşan kitaplar tertip eden şairler yetiştirmiştir ve bu şairlerin sayısı çok fazladır. Büyük Fuzûlî'nin

Hadîketü's Süedâ'sı bu bakımdan çok önemlidir. Müslüman milletler içinde bir Qumrî Dîvânı da, bir Sarraf Dîvânı da görülmez. Bu dîvânlarda yer alan Hikâye, Növha, Musâ'ib, Sînezenî, Zencirzenî ve Şaxsey gibi edebî türlerin gelişmesinde de Türklerin hizmetleri büyük olmuştur.

Bunlardan:

Nevha: Arapça **nevh** kökünden gelir; ölen kişinin kaybından doğan acı ve üzüntünün dile getirildiği mersiyelerdir. Nevha, klâsik Arap kasîdesinde bir bölüm iken Azerbaycan mersiye edebiyatında bir nev' (şiir türü) durumuna gelmiştir. Bunlara Azerbaycan mersiyelerinde "ağlaşma" ya da "növhe" denir. Bu mersiyelerin ölen kişinin erdemlerinin anlatıldığı "te'bin" (övgü) bölümü ve duyulan acılara katlanmanın tavsiye edildiği "sabır, aza' " bölümleri de vardır. (Toprak, 215217).

Hikâye: Nesir olarak, tahkiye üslûbuyla Kerbelâ'da yaşananların anlatılmasıdır.

Sînezenî: Ağır, yavaş, gamlı bir söyleyiştir. Göğse el ile vuruş da bu okuyuşun temposuna uyar. Bu sırada göğsüne vuranlara da 'sînezen' denir.

Zencirzenî: Zincir tomarıyla sırta şiddetle vurarak yürüyen gruplara eşlik eden nağmelerdir. Grup üyeleri vecd içinde olur ve acı duymazlar. Kendisini zincirle dövenlere de 'zencirzen' denir. Kendisini taşla dövenler de olur, bunlara yine Farsça olarak "sengzen" denir.

Şaxsêy: İki grubun karşılıklı dizilerek elleriyle çıplak göğüslerine vurmak suretiyle hızlı ve ritmik bir biçimde dövünmesidir. Bu grupların dövünürken söyledikleri sözler de *şaxsey* adını alır. Örneklendirmek gerekirse:

1. grup: 'Alem ğaralı geldi!

2. grup: Hüseyñ yaralı geldi!
diyerek göğüslerine şiddetle ve ritimle vururlar. Sonra yine,

1. grup: 'Alem, ğaraña ğurban!

2. grup: Hüseyñ yaraña ğurban!

der ve aynı şiddetle çıplak göğüslerine vururlar.³

"Şahsêy" kelimesi, "Şah Hüseyñ!" ifadesinden kısaltılmış olup, Kars Azerileri arasında "şaxşêy" biçiminde de telaffuz edilir. Bir de "Vahsêy" kelimesi vardır ki onun da "Vah Hüseyñ" ifadesinden kısaltılmış olduğu söylenir. Ağlaşma ve dövünme biçiminde sergilenen davranışlara eşlik eden bu seslenişler yanında "Hasan", "Hüseyñ", "Ali", "Haydar", "Ya imam", "mazlum", "Kerbela" şeklinde seslenişler de görülür.

İran siyasî sınırları içerisinde günümüzde hâlâ Türkçe mersiye yazan şairler yetişmektedir.

Bu bölgedeki taziye geleneği, daha çok, Safevîliğin merkezi olan Erdebil'de neşet etmiş ve en çok orada yaşatılmıştır. Günümüze kadar, her yıl aşure günü Erdebil'in yedi mahallesinden ayrı ayrı yedi grup çıkar,

'deste' denen bu gruplar okunan *Sînezenî* ve *Zencirzenî* eşliğinde şehir meydanına yürürlerdi. 'Deste'lerin geçtiği cadde ve sokakların sakinleri de bu yürüyüşe katılır, şehir meydanı tıklım tıklım dolardı. Meydanda desteler sırayla kendi programını sunar gibi yeniden *Növhe* okur, *Sînezenî* ve *Zencirzenî* söyler, zincir döver, *şaxsey* teperlerdi.

Şiiliğin resmî devlet ideolojisi durumuna gelmesi, Safevîler devrinden başlayarak maktel edebiyatını güçlendirmiş, bu konuda yazılan eserler daha büyük ilgi ve destek görmüş, devlet adamlarının desteği ile halk arasında daha çok yaygınlaşmıştır. Bu dönemde Mehemed Hüseyñ bin Kâtib Nişâtî, 1539 yılında Hüseyñ Vâ'ız Kâşifî'nin Ravzatü'ş-Şühedâ adlı eserini 'Şühedânâme' adıyla tercüme etmiştir. Nişâtî, tercüme sırasında eserin biçim ve muhteva özelliklerine sadık kalmıştır. (Hacı, 2010: 233). Fuzûlî'nin Hadîkatü's Süedâ'sı da bu eserden etkiler taşımakla birlikte daha serbest ve yaratıcı bir özelliğe sahiptir.

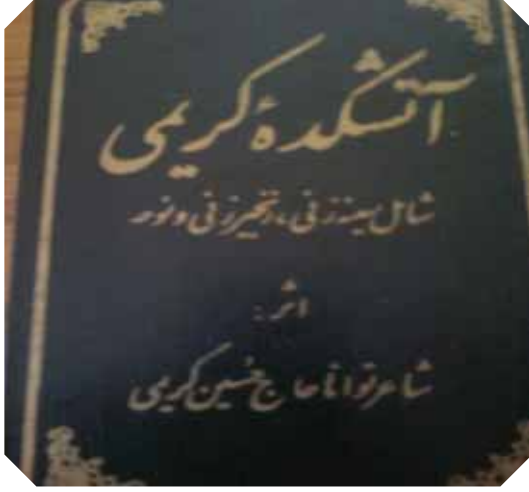
Azerbaycan Türkçesinde yazılan mersiye kitaplarının en önemlileri XIX. yüzyılda yazılmıştır. Abbaskulu Bakıhanov (1794-1847), Molla Hüseyñ Dexil Merağayî, Hâc Huseyn Kerîmî (Merâğayî), Mehemed Tağî Kumrî, Râcî (1812-1876), Ağa-yi Şehîdî Huseyn Şânî, Hacı Rızâ Serrâf Tebrizî (1855-1910) gibi büyük mersiye şairleri bu dönemde yaşamışlardır.

Bunlardan bazılarını kısaca tanıtmakta yarar var:

³ Bu şaxsêy, bu satırların yazarı tarafından Kars ili Akyaka ilçesi Kürekdere köyünde tesbit edilmiştir.

1. Meragalı Āteşgede Hâc Huseyn

Kerîmî'ye ait olan eserin kapağı aşağıdadır:

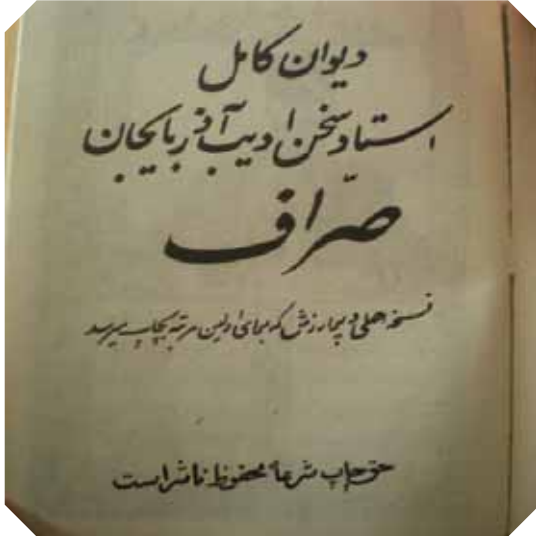

Āteşgede-i Kerîmî (Şâmil-i Sînezenî, Zencirzenî ve Növhe)

Eser: Şâ'ir-i Tevâna Hâc Huseyn Kerîmî (Merâğayî)

2. Hacı Rezâ Serrâf Tebrizî'nin

Eseri:

Kapakta:

Külliyât-ı Dîvân

Edîb-i Dânişmend Merhûm Hacı

Rezâ Serrâf Tebrizî

İç kapakta:

Dîvân-ı Kâmil

Üstâd-ı Suhen Edîb-i Azerbaycan

Serrâf

Kumrî'den sonra taziyelerde eseri en çok okunan Sarrâf'tır.

Sarrâf Dîvânı'nın ilk bölümünü gazeliyyât oluşturur. Baştan 77. sayfaya kadar olan gazeller Türkçedir. 77-85. sayfalar arasında ise Farsça gazeller yer alır. Bilinen dîvân girişinden farklı olarak ilk bölümde doğrudan doğruya gazeller, ikinci bölümde ise mersiyeler yer almaktadır. Kitabın gazeller bölümünün sonunda "temmet" sayfası bulunmaktadır:

Kitabın ikinci bölümü "Eyzān Ḳasāyîd ü Nevāhî-i ān Merhūm" başlığıyla yeniden açılmaktadır:

Bu bölümdeki ilk iki kasîde Hz. Ali'ye hasredilmiştir. Bu bölümdeki başlıklar ve bunların ilk beyitleri şöyledir:

(Sayfa 86'da)

Kasîde Der Meth-i Hazreti Molla El-Muttekin
Emire'l-Mö'minîn 'Aleyhisselâm:

Ey şehriyâr-i memleket-i ulyâ 'Ali

Vey şehsuvâr-ı Ma'reke-i usyâ 'Ali

(Sayfa 88'de)

Kasîde Der Medhü'l Hazret 'Aleyhisselâm:

Ey cemâli mazharı âyât-ı kübrâ yâ 'Ali

Vey celâlinden Celâl-i haq hüveydâ yâ 'Ali

(91. Sayfada)

Bir tür mersiyeleer bölümüne giriş yapılmış-
tır:

Pîş Vâkie Zebâân-ı Hâl

İtdüm Huseyn mezarını çox iller ârzü

Elhemdü lillâh oldı müyesser her ârzü

Pervâne tek firâk odına yandı mürğ-i dîl

İmdi visâl bezmidür eyler pür- ârzü

(92. Sayfada)

Yine İmam Hüseyin sevgisi ve ona bağlılık
ifade edilmiştir:

Zebân-ı Hâl

Çabr-i pâkûn yâ Huseyn müddetdü var ister
könül

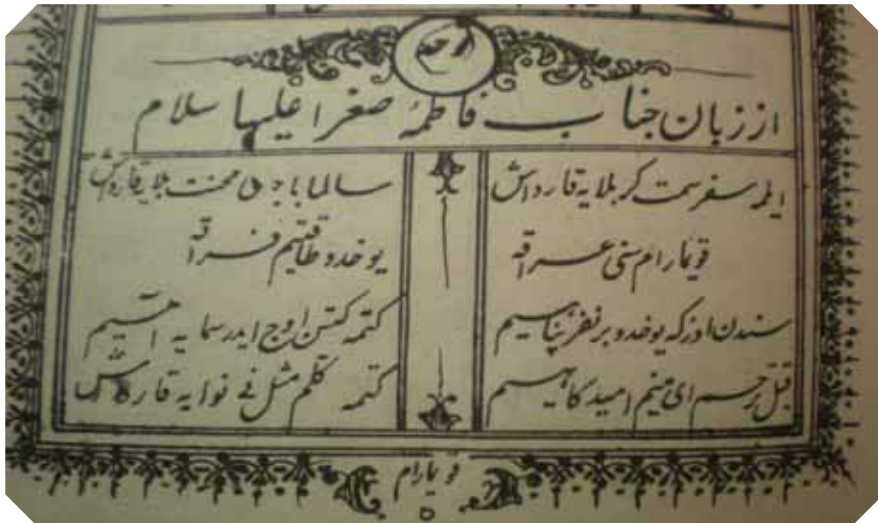
Zâre gelmiş bir makâm-ı âh u zâr ister kö-
nül

(94. Sayfada) "Növha"lar başlamaktadır:

Növhe Ez-Zebân-ı Fâtîme-i Suğrâ Be-
Hazret-i 'Ali Ekber 'Aleyhisselâm (Fâtîme-i
Suğrâ dilinden Hazret-i 'Ali Ekber
'Aleyhisselâm'a. "Fâtîme-i Suğrâ: İmam
Hüseyin'in kızı; Hazret-i 'Ali Ekber: İmam
Hüseyin'in oğlu"):

Gözlerim sensiz töker ğan yaş 'Eli hoş gel-
misen

Gel, bacun ğurban sene, ğardaş 'Eli hoş gel-
misen

95. Sayfada (Yukarıda):

Ez-Zebân-ı Fâtîme-i Suğrâ 'Aleyhisselâm

(Fâtîme-i Suğrâ 'Aleyhisselâm dilinden):

Ëyleme sefer semt-i Kerbelâ'ya ğardaş

Salma bacuvi möhneti belâya ğardaş

Ğoymaram seni 'Erāk'e

Yoxdu tāketim firāke

Senden özge yoxdu bir nezer-penāhim

Gêtme, gêtseñ uçaydur semāye āhim

Ğıl terehhüm ey benim ümîdgāhim

Gêtme, gellem misl-i ney-i nevâye ğardaş

Ğoymaram seni 'Erāk'e

Yoxdu tāketim firāke

Burada görüldüğü gibi aynı növhe içinde farklı biçim ve söyleyişle karşılaşılmaktadır. Bu biçim, metnin okunuşu sırasında okuyanın ve grubun ayrı ayrı söylediği bölümler olarak farklı düzenlenmiştir. Aşağıdaki sayfada ise aynı şiir içindeki farklı biçimlerin sayfaya da farklı biçimde yerleştirildikleri görülmektedir:

(98. Sayfada)

Ez-Zebân-ı Fâtîme-i Suğrâ 'Aleyhisselâm

Be-Cenāb-ı 'Ali Ekber 'Aleyhisselâm:

Ğurbānın olum, gêtme 'Eli, birce dayan, dur

Gözyaşıme bax, gör nece ārū vü nece revāndur

Ğardaş ne anam var, ne bacım, xār u zelîlem

Bu nergis-i mestün kimi bîmār-'elîlem

Gel salma nezerden meni rehîmle rexîlem

Āxir sene bu derd-i dilim şerhi beyândur

(99. Sayfada)

Növhe Der Xusûs-ı Vârid Şoden Âl-'Abâ Be-
Kerbelâ-yi Pür-belâ:

Çün dëşt-i belâ menzil olub séyr-i Hicâz'e

Zeyneb o zaman göz yaşına vërdi icâze
'Erz eyledi "ğardaş, neden oldun bele
diligâr?"

Tapdı niye bu reng-i şerîfün bele teğyâr?

(101. Sayfada)

Der-Vürûd-ı be-Kerbelâ

Bu çölde bacı möhnet-i hicrân senün olsun

Ağlar göz ile zülf-i perîşân senün olsun

'Ehd eylemişem burda gerek têşne vërem
cân

Başsız bedenim isdi gum üsde gala üryân

Menlen yata bu çölde gerek yëtmiş iki cân

Şâm içre bacı, menzil-i vîrân senün olsun

(102. Sayfada)

Növhe Ez-Zebân-ı Cenâb-ı Seyyidü'ş-
Şühedâ 'Aleyhisselâm (Şehitlerin Efendi-
si İmam Hüseyin Hazretlerinin Ağzından
Nevha):

Hele gülşenin güli solmayüp

Anam ağlama, bacım ağlama

Hele sağdu gârdaşun, ölmeyüp

Anam ağlama, bacım ağlama

Anamın ezize gızı bacım, hele olma mâ'il-i
derd ü gem

(105. Sayfada)

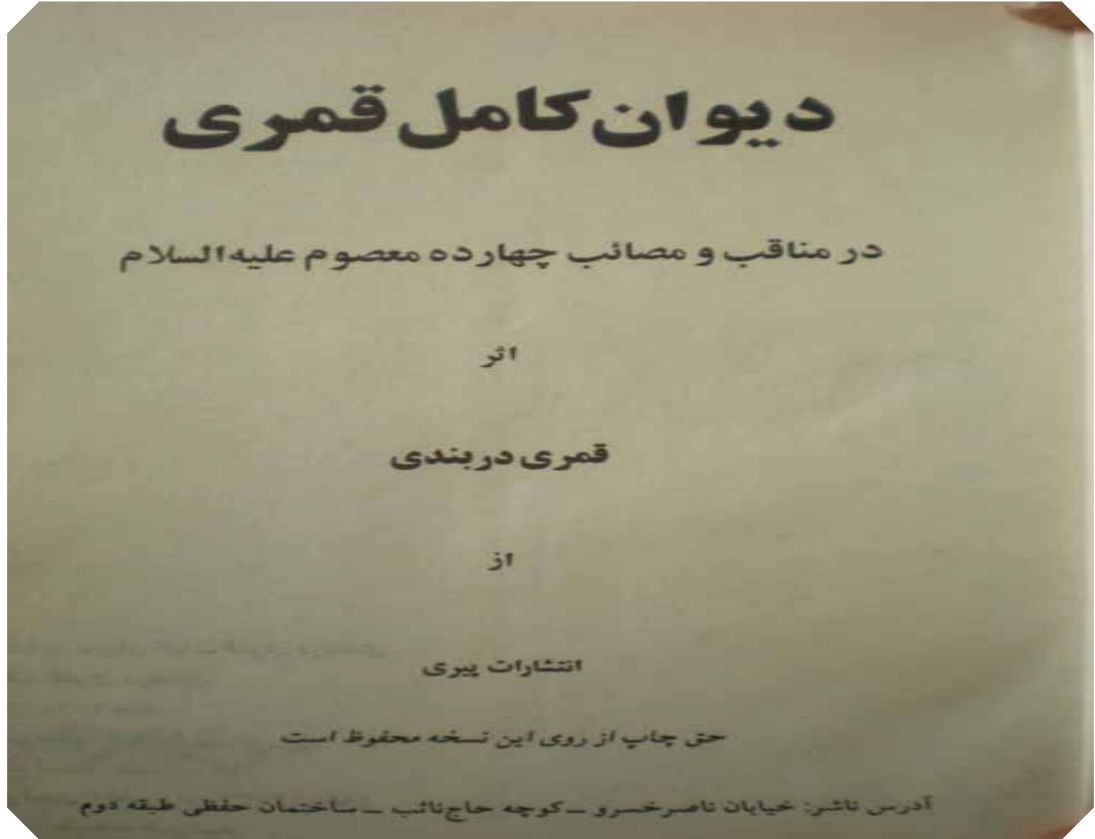
Ez-Zebân-ı Cenâb-ı 'Ali Ekber
'Aleyhisselâm

Der Xusûs-ı Vedâ-ı Mâder

Gel helâl Eyle meni 'âzim-i meydânem ana

Bir dekîke sene bu xeymede mehmânem
ana

3. Kumrî Dîvânı. Bu eser kısaca Kûmrî-i
Derbendî de denen Mehemed Tağî
Kumrî'ye ait olup, taziyelerde en çok okun-
muş eserdir.

Dîvân-ı Kâmil Kumrî (Der Menâkıb u Mesâ'ib-i Çehârde Mâ'sûm 'Aleyhisselâm)

Eser: Kumrî-i Derbendî

Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan Kumrî'nin adını **Muhammed Naki** olarak yazsalar da yukarıda belirtildiği üzere aslı **Muhammed Taqîyy** olup Azerbaycan Türkçesinde Mehemed Tağı olarak da söylenen dokuzuncu imamın adıdır (Arslan; Erdoğan, 2009: 51).

"Kumrî"nin "Kenzü'l Mesâ'ib" adlı eseri, Azerbaycan Türkleri arasında olduğu kadar, Anadolu Türkleri, Irak ve İran Türkmenleri arasında da çok yaygın olarak okunur.

Kumrî Dîvânı'nın ilk 51 sayfası Farsça besmele, kaside ve rübâ'iyâttan oluşur. 2-10. sayfalardaki besmele bölümü aynı zamanda münâcaat ve na'tten (münâcaat, Allah'ı yücelten ve ona sığınma duygusunu dile getiren kaside; na't ise Peygamber övgüsünü dile getiren kasidelerdir.) oluşan giriş kısmıdır. 10. sayfadan 48. sayfaya kadar 19 kasideden ibaret kasideler bölümü yer almaktadır. 49-50. sayfalar arasında ise 13 adet rübâ'î yer almaktadır.

Kasidelerden 12'si Hz. Ali hakkında, 7 tanesi ise İmam Rıza hakkındadır.

Eserin 51-587. sayfaları ise tamamen Türkçe olup ağırlıklı olarak Kerbelâ olayı-

nın cereyanı ve kahramanlarının ağzından Türkçe söyleyişler biçimindedir. Bu söyleyişlerin genel adı "növhe" dir.

4. Aşağıda görülen Ağa-yi Şehîdî Huseyn Şânî'nin Dîvân-ı Abbâsiye'si bu türdeki eserlerden bir yönüyle ayrılır: Bu eserin içindeki bütün metinler Hz. Ali'nin oğlu, Ebü'l Fazl künyeli, 'Alemdâr lakaplı Kerbelâ şehîdi Hz. Abbas'a hasredilmiştir. Bu eser,

Azerbaycan mersiye edebiyatında yalnızca Kerbelâ olayına münhasır edebî eserler yanında Kerbelâ olayının her bir kahramanı için dahi ayrıca kitap dolusu eserlerin yazılmış olduğunu göstermektedir ve şair bu eserinde Hz. Abbas'a olan ilgisini şu meşhur beytiyle ifade etmektedir:

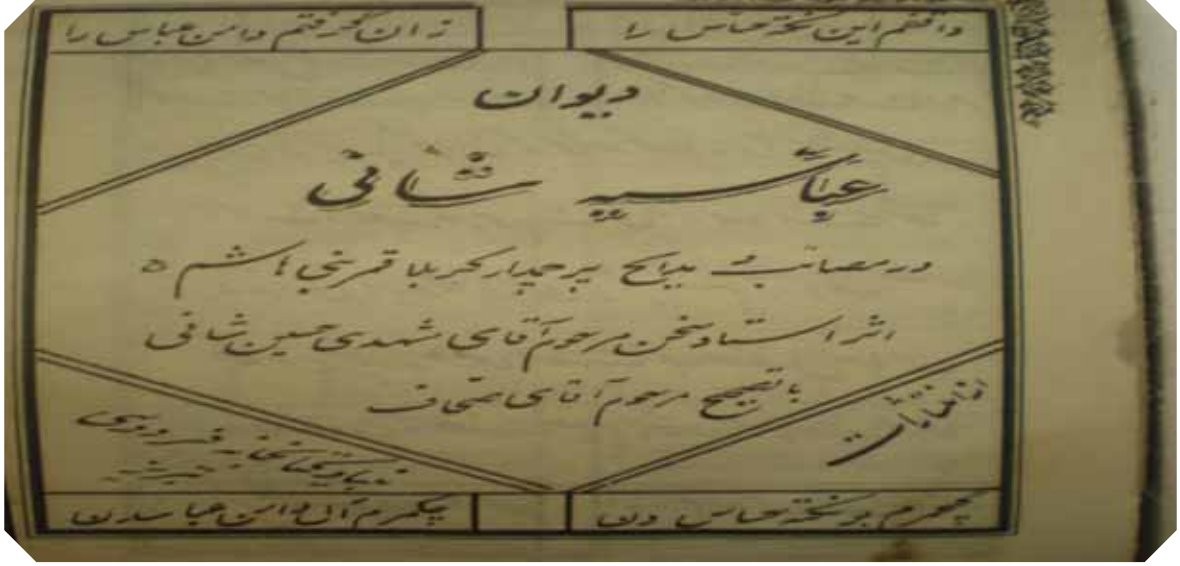
Kêçmerem bu nükte-i hessâsden
Çekmerem el dâmen-i 'Abbâsden

Bu eserin kapağı:

Dîvân-ı 'Abbasiye Eser-i Merhum Şânî
Der Celâlet ü Mesâ'ib Hazret Çamer Beni Hâşim

Dîvân-ı 'Abbasiye'nin iç kapağı:

Dîvân-ı 'Abbasiye Eser-i Merhum Şânî
Der Müsâ'ib ü Medâyah Perçemdâr Kerbelâ Kamer Beni Haşim
Eser-i Üstâd-ı Suhen Merhum Ağa-yi Şehîdî Huseyn Şânî
(Ba- Tashîh-i Merhûm Ağa-yi Sahhâf)

Keçmerem bu nükte-i hessâsden
Çekmerem el dâmen-i 'Abbâsden

Makteller taziye meclislerinde okunduğundan, halkın diline, anlayışına ve ruhuna uygun bir söyleyişe sahiptir. Bunların şairleri de halkın içinde olup, genellikle *mersiyexân* (taziye törenlerinde mersiye okuyan) kişilerdir. Bu edebiyattaki etkili söyleyişin temel sebeplerinden biri de konunun çok etkileyici olmasıdır. Bir kere yaşanan olay, 'inanılmaz' bir gerçektir. Kerbela olayı, İslam'ın Peygamberi (S.A.V.)'nin aile fertlerine, O'nun "Ehl-i beyt"ine uygulanmış bir katliamdır. Katledilenler birbirinin oğlu, babası, yeğeni, amcası olduğu için ve bunların

kadınları ve çocukları da olayın içinde bulunduğu için onların durumları, duyguları ve yaşadıkları yansıtılmaktadır. Anne ağzından oğula, bacı ağzından, kardeşe, baba ağzından evlada seslenişlerle bu çıldırtan trajedi bütün boyutlarıyla Azerbaycan mersiye edebiyatında yaşatılmıştır. Bu özellik Azerbaycan mersiye edebiyatının diğer sahalarındakiyle de farkını oluşturmaktadır.

Güney Azerbaycanlı bir bilgin, ana dilinin dinî idrakte çok daha etkili olduğunu belirtmek ve devletin Türkçeye bu yüzden hoşgörülü bakması gerektiğini vurgulamak

ve çocukken dinlediği mersiyelerin Türkçe olanlarını anladığı için bu sayede 'yas'a daha içten ve daha derin bir duygu ile katıldığını belirtir. Bu da bir başka açıdan Azerbaycan Türkçesindeki mersiye edebiyatının dil ve üslubundaki sade, samimi ve tabii özelliklere işaret eder.

Güney Azerbaycan'da bu edebiyatın, kitaplar, sahne eserleri, kasetler, cd'ler ve başka vasıtalarla canlı ve yaygın bir piyasası da bulunuyor. Dil, kültür ve edebiyat dünyamızda bu makale ile tesbit edilen büyük boşluğu doldurmak, bu eserlerin Türkiye'de yayımlanmasıyla mümkün olur. Bu konuda içten gelen bir hizmet inancı ve gayrete ihtiyaç vardır. Acizane her türlü katkıya hazırız. Gayret bizden, yardım Allah'tan...

Ekler:

Buraya, makalenin konusu olan eserlerden Sarrâf Dîvânı'ndan, yine makalede anlatılan türleri örneklendirecek birkaç *nevâhâ* metni alınmıştır. Her ne kadar Azerbaycan Türkçesiyle klâsik Türk şiiri yayımında imlâ bakımından, özellikle ünsüzlerin ayrıntılı gösterilmemesi gerekirse de (Sarıkaya, 2010: 208-220) burada tam bir klâsik transkripsiyon tercih edildi:

Eyzân, Kaşâyid ü Nevâhî-i Ân Merhûm

Bismillahirrahmenirrahîm

Növhe, Ez-zebân-ı Cenâb-ı 'Ümmü'l Leylâ Xâtun

Xıtâb Be-Şebîh-i Peyğember 'Ali Ekber (A.S.)

İmdiki cân virmeye râğîbsen ey nâ-şâd oğul

Men de senden el götürdüm, her-çe bād a bād oğul

Yâde saldun, bir bêle hâletde vidâ êtdün meni,

Merhabâ sirr-i kerem-şahbâ ümîd êtdün meni

Hezret-i Zehrâ yanında rû-sefid êtdün meni

Şâd-ı kâm-ı tâetin oldum, evin âbâd oğul

Salgilan bu çölde göz yaşun kimi gözden meni

Goy esîr-i dest-gir êtsün 'Ali Şimr-i denî

Mundan artux durma gêt, Allah'a tapşurdum seni

Xencer elde, müntezirdür getlüve cellâd oğul

Goy bu gurbân-gâh-ı 'êşke zövk-i şövk ilen gedem

Ğem ğem üstinden gele ey ğem-küsârım, etme ğem

Nür-ı dîdem, xencer-i ğâtil deminde çekme dem

Ëyleme bîdâd-ı ğovm-ı eşkiyâdan dâd oğul

Pâdişâh-ı Kerbelâ ğalmuş bêle ferd-i vehîd

Öldürüb i'vân-ı ensârım bugün ğovm-ı Yezîd

Olgilan emr-i şehâdetden ötür sen de şehîd

Ëyle bu mezlûme baş u cânile imdâd oğul

Ğetl-gâh içre bugün ğan ile ëyle şüst ü şû

Al bu sehrâde tarîk-i ehl-i 'êşkilen vuzû

Çekme düşmen minnetin, leb-teşne cân vèr, içme su

Ğoy seni sîrâb êde tâ xencer-i fulâd oğul

Ah ah üstün çeküb ez-bes ki tüccâr-ı belâ
 Germ olub esnâf-ı 'eşke bële bâzâr-ı belâ
 Sen de dut cân nekdin elde, ol xerîdâr-ı belâ
 Müddet-i 'ömründe düşmez bële dâvistâd oğul

Nasb idüb bu çölde çün beydağ yere sultân-ı 'eşk
 Şehsuvâr-ı 'eşkilen bî-ser dolub meydân-ı 'eşk
 'Âşık-ı sâdık olub bu 'ersede fermân-ı 'eşk
 Çün mîmâ-yı 'eşkdür ne hecle-i dâmâd oğul

Sâlik-i râh-ı bekâ sen ol fenâfillâhu dost
 Vêr gedem, tâ başun olsun berk-i berzâhu dost
 Çârsû-yı 'eşkide çek ne're-yi 'Allah dost!
 Êyleyüb çün mürrîd-i kâmil seni irşâd oğul

Möhnet-i derd ü belâye cismimi tuş êtgilen
 Nergis-i mestün kimi dünyânı medhûş êtgilen
 Gêt 'Ali, sen de şehâdet bâdesin nûş êtgilen
 Êyid-i möhnetden bugün de olgilen âzâd oğul

Nekd-i 'ömrün itme ey Şerrâf sarf, in ü ân
 'Âşıkâne şî'r yaz vèr ehl-i 'eşke tâze cân
 Görmeyib 'âlemde hergiz bir nefer vèrmez nişân
 Ümm-i Lèylâ tek ana, Ekber kimi nâ-şâd oğul

Növhe

Ez-zebân-ı Cenâb-ı Sekîne (A.S.) Be-Cenâb-ı 'Ali Ekber (A.S.)

Gètme bu mëydâne, sensiz teng olur dünyâ mene
 Ya anam Lèylâ'ye bax, rehîm èyle ğardaş, ya mene

İstesen ğardaş Sekîne xâne-vîrân olmasun
 Sünbül-i ğîsü yüzünde ğoy perîşân olmasun
 Bu gözüm yaşı 'Ali, sensiz nece ğân olmasun
 Yüz vèrür çölde yüzün möhnet-i 'uzmâ mene

Ğetlüve âmâdedür saf saf ğürüh-ı kîne-cü
 Gètme, ğetsen öldürür seni ğovm-i 'edü
 Senden özge bir nefer yoxdur, ne ğardaş, ne 'emü
 Mehribân olsun, bugün vèrsün tesellî tâ mene

Tökmerem ruxsâre-i zerd üzre ğanyaş, nêylerem
 Gêtmerem Şâm'e kesük başunla birbaş, nêylerem
 Êtmerem cövr ü cefâdan şekve, ğardaş, nêylerem
 Serzeniş êtse eger 'lâ mene, ona, mene

Sen benim ârâm-ı cânım, mehribânımsan 'Ali
 'Âlem-i ma'nâde rûhımsen, revânımsan 'Ali
 Lâle-ğün ruxsârile çün gül-sitânımsan 'Ali
 Çox münâsibdür dèyilse bülbül-i şeydâ mene

Cân vèrür le'l-i lebün her dem mene 'İsâ kimi
 Mât u mebhût olmuşam bu 'ersede Mûsâ kimi
 Cilve-yi hüsnün tecellî èylemiş Sînâ kimi
 Kerbelâ şahrâsı olmuş vâdi-yi Sînâ mene

Çün bisât-ı 'eşkide sensen 'emîr-i silsile
Men de bu 'eşkilen ollam rüstekîr-i silsile
Şimr-i dün eyler meni bî-câ esîr-i silsile
Turfe-zencîr-i belâdur zülf-i 'enber-sâ mene

Men ezel gün âşinâ oldum belâ-yı 'eşkile
Ëyledim ülfet seniün-tek 'âşinâ-yı 'eşkile
Elde var fûrset 'Ali men mübtelâ-yı 'eşkile
Bir danış goyma yêtişsün zerd-i ğem eslâ mene

Men 'Ali, sensiz yakın bigâneye râm olmaram
Ağlaram subh-ı mesâ, hicründe ârâm olmaram
Sen menilen gêtmesen men dâxil-i Şâm olmaram
Mesken-i me'vâ olur âhû kimi şahrâ mene

Dâyim eylerdim seninle şâd u xurrem köñlümi
Ëyledün âxirde yaxşı mâyil-i ğem köñlümi
Bağlaram imdi ser-i zülfünde möhkem köñlümi
Tâ görüb heşret çeke Mecnûn sene Lâyîlâ mene

Baxma Şerrâf'em vü nêylim rû-siyâhem yâ Husêyn
Senden özge yox penâhim, bî-penâhem yâ Husêyn
Dut elimden, ğarq-ı deryâ-yı günâhem yâ Husêyn
İltifâtın olsa nêyler yüz bêle deryâ mene

Növhe
Ez-zebân-ı Xâtun-ı Mu'azze Cenâb-ı Sekîne (A.S.)
Be-Cenâb-ı 'Ali Ekber (A.S.)

'Ali birce ayax saxla,
Belâ kervânuvam, ğardaş
Dizim gelmez gelem arduca
Dur, ğurbânuvam ğardaş

'Ali hergiz dêmem gêtme
Gêdüb meksüdüve yêtme
Meni de nâ-ümitd êtme
Dayan ğurbânuvam ğardaş

Dözüm sensiz ğerârim yox
Elimde ixdiyârim yox
Ğemim çox, ğem-küsârim yox
Dayan ğurbânuvam ğardaş

'Eceb saldun meni gözden
Dönermiş âxir öz özden
Mükedder olma bu sözden
Dayan ğurbânuvam ğardaş

Uçar rûhum, firâkundan
Çıxar cân iştiyâkundan
Öpüm goy bir ayâğundan
Dayan ğurbânuvam ğardaş

Bacun bu serv-i âzâde
Olub zülfün tek üftâde
Elinden dut, yêtş dâde
Dayan ğurbânuvam ğardaş

Bu bülbül ğaldı kâşsensiz
Ğala müşğüldü, yêtün siz
Ğayıtmam xeymiye sensiz
Dayan ğurbânuvam ğardaş

Seni imdi yola sallam
Yol üste müntezir ğallam
Vêrüb cân derdüvi allam
Dayan ğurbânuvam ğardaş

Növə

Ez-zebān-ı Cenāb-ı 'Ali Ekber (A.S.) (;) İmdād
Xāsten Ez- Həzret-i İmām Hüseyn (A.S.)

Alubdı Ekberüvi göv-m-i kîn araye, baba

Fedā gedemlerüve, tüz yetiş herāye, baba!

Durma gel, amandu baba!

Ekberün cavandu baba!

Degübdü cismime bî-hedd cerāhed-kârî
Yaralarımından olur çəşmə çəşmə ğan cārî
Gün emmeyi meni dilden salubdu gel bārî
Xemîde gəddile sal başım üste sāye, baba

Durma gel, amandu, baba!

Ekberün cavandu, baba!

Ne gəder derd ü belâ geldi, şebr ü táb əledim
Susuzluk aţeşine baĝrımı kebāb əledim
Ayaĝımı elimi ğan ile xezāb əledim
Gel əyle birce temāşa bu ğan-henāye, baba

Durma gel, amandu, baba!

Ekberün cavandu, baba!

Hənüz vardur haq cism-i nā-tevānumda
Çox isterem olasan bir deĝiğe yanumda
Yüzüm yüzünde vèrem cān ölen zemānumda
Tilāvet əyliyesen başım üste āye, baba

Durma gel, amandu, baba!

Ekberün cavandu, baba!

Buyur ĝerib anama ixtiyārsız ğalsun

Ĝerārın aldıla elden, ĝerārsız ğalsun

Ĝem-i firāke dözüb ĝem-küsārsız ğalsun

Salur ananı bala dehrde belāye, baba

Durma gel, amandu, baba!

Ekberün cavandu, baba!

Gelübdü yanına ceddım cenāb-ı pèyĝember

Dutub elinde ehyā-yı cām bāde-ĝüzer

Birin vèrib mene, saxlub birin seni gözler

Xoş-āmed etmege gel birce Mustafā'ye baba

Durma gel, amandu, baba!

Ekberün cavandu, baba!

Başım ĝılıclanub, öz başıme axar ğanım

Yaĝın əyle baba tüz gelmesen çıxar cānım

Çox axtarur seni cān üste çəşm-i giryānım

Ĝoyam bu hāletile yüz, o xāk-i pāye, baba

Durma gel, amandu, baba!

Ekberün cavandu, baba!

Sene egerçi bükülmek ziyāde zahmet olur

Velik Ekber'e sermāy-i se'adet olur

Nürvoun görem, bedenim ğan içinde rāhet olur

Yétür bu Ekberüvi èyn-i müdde'āye, baba

Durma gel, amandu, baba!

Ekberün cavandu, baba!

Yolumu kesdi baba, Kûfeyân-ı kîne şü'âr
 Meni gılıclarile rîze rîze doğradular
 Ğebûl-i zehmet èle, ne'şimi özüün gel apar
 Özüüm gelem kömegin ğessem-i Xudāye baba

Durma gel, amandu, baba!
 Ekberün cavandu, baba!

Kêçirtme 'ömrüvi Şerrâf, bêle ğefletilen
 Xeyâl-i Ekberè pîçîde ol möhtesilen
 O hâleti yâde sal kim dèridi ğesretilen
 Alubdı Ekberüvi gövm-i kîn araya, baba

Eyzân
 Der Xusus-i Şehâdet-i Şebûh-i Peyğember Cenâb-ı
 'Ali Ekber (A.S.)

Yaralandım èy Şâh-ı Kerbelâ
 Ölürem, herâyime gel baba

Yetişüb vücûdüme ox zî-bes
 Dağlubdu sîne, batubdu nefes
 Bu nefesde vèr mene birce ses
 Ölürem, herâyime gel baba

Sene çün yetüb çox eziyetim
 Odu çox varumdu xecâletim
 Budur evvel âxir zehmetim
 Ölürem, herâyime gel baba

Meni ğesd èdibdür, gelür ecel
 Budu fikri derk ide el be el
 O gelince sen başım üste gel
 Ölürem, herâyime gel baba

Bugün istisi bu cigerde süz
 'Ateşim demâdem èdir pirüz
 Bedenim yaralu, özüüm susuz
 Ölürem, herâyime gel baba

Baba vird-i zikrim olub ta'âl
 Meni gel bu hâlde yâde sal
 Başımı götür, dizin üste al
 Ölürem, herâyime gel baba

Bedenim yaraları ğan vèrür
 Bu ğan özge hâli nişân vèrür
 Baba, gel gör oğlöv, cân vèrür
 Ölürem, herâyime gel baba

Baba èyle Ekberüve kerem
 Yola göz tikiüb seni gözlerem
 Başım üste gelsen ölmerem
 Ölürem, herâyime gel baba

Görüb ehl-i kîne baba, tek meni
 Yıxub atdan öldürecek meni
 Gel amandu, kölgiye çek meni
 Ölürem, herâyime gel baba

Bu sözi dubâre-yi dört 'ezâ
 Bu hîn 'ezâsıdır, yâ Rezâ
 Özi tebîbe tebîb vèrür cezâ
 Ölürem, herâyime gel baba

Eyżân

Ez-zebân-ı Hazret-i 'Azîm Şoden Ān Bozürg-vâr
(A.S.)

Ġurban kesilim adüve, lebbèyk 'Ali, lebbèyk!
Geldim, yetişim dādüve, lebbèyk 'Ali, lebbèyk!

Bir geldi sesün xèymelere, sebrim alındı
Ārām-ı dilim şîşe kimi dāşe çalındı
Bir de bu oğulsuz atavi yāde sal imdi
Sesle meni feryādüve, lebbèyk 'Ali, lebbèyk!

Āxir senidün derdimün 'ālemdede devāsı
Sensiz 'Ali yox ğelbimin ārām-ı sefāsı
Rehm et mene ey gözlerimün nūr-ı ziyāsı
Bax bu evi berbādüve, Lebbèyk 'Ali Lebbèyk!

Al ğane boyanmaqlıĝe, büllem, hevesün var
Dād itme bu bî-kes kimi bir dād-resün var
Vèr başuvi xencer demine tā nefesün var
'Ecz eyleme cellādüve Lebbèyk 'Ali Lebbèyk!

Ta'xîre düşüb gelmegim olma ğem-i dil-ĝîr
Bir at getüren olmadı, ètdüm odı ta'xîr
Ey Şayd-ı Haram imdi kimler seni sancır?
Le'net gele şayyādüve, Lebbèyk 'Ali Lebbèyk!

Düşdün niye ey bülbül-i şūrîde nefesden
Ġanun çox axub yoxsa salubdur seni sesden
Ger tayıir-i rûhun 'Ali uçmubdu ğefesden
Sal bir de meni yādüve, Lebbèyk 'Ali Lebbèyk!

Görrem sen oğul öz özüvi terk ğulubsan
Pervâne kimi şem'-i visâle yaxılubsan
Dèylen görüm, āxir 'Ali harda yıxılubsan
Ġurban ğed-i şimşādüve Lebbèyk 'Ali Lebbèyk!

Sen imdi ve geldün, meni feryāde çağırdun
Bu bî-kes, bî-dād-resi dāde çağırdun
Bes hardasan āxir meni imdāde çağırdun
Gel, gelmişem imdādüve Lebbèyk 'Ali Lebbèyk!

Şerrāf xeyâl eyleme serrāf-ı süxensen
Ya inki dème sırfı nukud-mühensen
Söz sâhibi bir özgedü, billâhi, nesen sen
Salmış o senün yādüve Lebbèyk 'Ali Lebbèyk!

Eyżân

Ez-zebân-ı Hazret-i Seyyidü'-ş şühedâ (A.S.)
Be Be Xıtâb-ı Cenâb-ı 'Ali Ekber (A.S.)

Böleşib ğane 'eceb zülf-i perîşânun oğul
Ola küil başine senden sora dünyânun oğul

Senidün Zeyneb'ün meţleb ü menzûri 'Ali
Ġoydun aĝlar gözüle yaxşı o rencûri 'Ali
Dur ğedek xèymeye, gözlerimün nûrı 'Ali
Gözi yollarda ğalub xèymede Leylâ'nun oğul

Seni leb-teşne şehîd eyledi bu gövm-i edü
Gülşen-i cismüve vèrdim pèykân ile su
Men de imdi èderem ğan ile tecdîd-i vuzû
Ġarışur ğanime bu çölde ğızıl ğanun oğul

Merhaba, 'eşgüve ey şebh-i Resül-i mede'î
 Êtmediün mahzûr-ı cānānde şermende meni
 Yaxşı elvān êledün ğan ile bu gül- bedeni
 Serv tek düşdi yere serv-i xırāmānun oğul

Mehfel-i kurbide öz cismim olub ğeyr mene
 Kûfe'den Şām'e vèrür cinde-i haq sèyr mene
 Bu küş a küşde 'Ali, menzil olur dèyr mene
 Evc èder nālesi eflāke mesîhā'nun oğul

Sînemi nāvek-i derd ü ğeme āmāc iderem
 Zeyneb'ün tāket ü ārāmını tārāc iderem
 Men de bu çölde kesik baş ile mi'rāc iderem
 Kab-ı kevseyim olur tāk-ı kelīsānun oğul

Sen vefā gülşeninün bir gül-i nev-restesisen
 Şühedā destesinin 'eşkıde ser-destesisen
 Olmaya men kimi bir silsile pā- bestesisen
 Nigārandur görirem dāde-yi giryānun oğul

Nüş kıldun reh-i cānānda belâ cāmı 'Ali
 Çekecekdür bu işün şāne serencāmı 'Ali
 Birce aç gözlerün ey ğelbimin ārāmı 'Ali
 Gör ne ehvāle salubdur meni hicrānun 'Ali

Nūr-ı dāde bu kemān ğeddime bir èyle nezer
 Yèter āxir, yaralı sînemi çox ètme siper
 Tökme Zeyneb-i mezlūme eger eşk-i basar
 Yandurur 'ālemi āh-ı dil-süzānun oğul

Ay olan serv ğeddi ziyet-i meydān-ı belâ
 Ke'be-i veslide kıldun ne gözel "se'y-i şafā
 Êyledün cānüvi min şövķile cānāne fedā
 Dergeh-i Hāk'de maqbül ola ğurbānun oğul

Ağla Şerrāfile bu meclis-i mātemde Rezā
 Gözyaşun xerc olu gövher yèrine rüz-ı ğezā
 Ah (.....) oğluna şāh-ı şühedā
 Böleşib ğane 'eceb zülf-i perîşānun oğul

Eyzān
 Ez-zebān-ı Hazret, Xitāb, Be-Ħz. 'Abbās (A.S.)

Dur èy da'vālar aslanı
 Ebü'l Fezl'im, 'Elemdārim
 Axan su tek ğızıl ğanı
 Ebü'l Fezl'im, 'Elemdārim

Dilim dutmur dèyim ğardaş
 Dur èy arxam,èlim ğardaş
 Sınub sensiz bèlim ğardaş
 Ebü'l Fezl'im, 'Elemdārim

Kesüb düşmen yolun āxir
 Alub sağ u solun āxir
 Ne baş var ne ğolun āxir
 Ebü'l Fezl'im, 'Elemdārim

Anan yoxdur kese yanun
 Bacun yox, xüşk ède ğanun
 Axub ğanun ğedüb cānun
 Ebü'l Fezl'im, 'Elemdārim

'Elemdārim, zebün oldun
 Ğetil-i gövm-i dūn oldun
 'Elem tek ser-niğūn oldun
 Ebü'l Fezl'im, 'Elemdārim

Oğul yox derdimi bülsün
Mene yâr u mu'în olsun
Oğulsuz gârdaşun ölsün
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Tükendi tâketim sensiz
Büküldü gâmetim sensiz
Ġan ağlar itretim sensiz
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Özün meksüdüve yêtdün,
Bile eġbâbı terk êtdün
Meni yalğuz ġoyub ġêtdün
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Eyâ mâh-ı ben-i Hâşim
Menim istekli ġardaşım
Dönüb al ġane ġözyaşım
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Dêsem görmez göziim ġardaş
Yêġin düzdür söziim ġardaş
Sene ġurbân öziim ġardaş
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Özün ġêtdün, xelâs oldun
Velî peymâne tek doldun
Ġülistânım ne têz soldun
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Seni kim ġerġ êdüp ġâne
Alub bu ġanlı mëydâne
Yanar bu hâle bîġâne
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Bu ġurbetde vehîd oldum
Kömekden nâ-ümîd oldum
Sen öldün, men şehîd oldum
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Ġalub Şerrâf-ı bî-çâre
Muġît-i ġemde âvâre
Öziim ġıl derdine çâre
Ebü'l Fezl'im, 'Elemdârım

Növhe
Ez-zebân-ı Ġazret-i Seyyidü'-ş Şühedâ (A.S.) 'Alèyhi't
Tehiye Ve'ş Şenâ'
Der-Xusûs-ı Şehâdet-i Şehzâde-i Ekber, Xıtâb 'Ali
Asġer (AçS.)

Dışre gel xeymeden âxir cigerim yandı bacı
Elim üstünde 'Ali Esġerim oxlandı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Bacı rehîm êtmedi 'Ali Esġerime ġovm-i 'edü
Ġüyyiyâ ġördile ġül ġönçesi tek teşnedü bu
Balama Ġermele vêrdi dem-i pèykân ile su
Men de baxdum cigerim od dutub odlandı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Ox 'Ali Esġer'e degdi, meni bitâb êledi
Ġöziim açdı, yüziime baxdı, gene xâb êledi
İçdi öz ġanını, ġan Esġeri sîrâb êledi
Emdi pèykânı, xeyâl êyledi, püstândı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Ġaldı ğundağı elimde ay anam nāyibesi
Al elimden yere ğoy birce bu kuşsuz ğefesi
Yüzüne bax, gör, ölübdür, bacı ya var nefesie
Çox ğedüb ğanı, ayağım, elim islandı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Sene çox zehmeti yoxdur, bacı, ğalma nigârân
Bağlayıb gözlerini ğırmızı desmāl ile ğan
Al ğucağımdan apar, dutma mene, vërme nişân
Tâket ü sebr-i ğerârım dexi talandı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Söyle gelsün anası oğlına laylay dêsün
Ölmüş olsa başını açub “oğul vāy!” dêsün
Sen dëyen vekte “balam vāy!”, o da “ëyvāy” dêsün
Âteş-i hiçrile çün sînesi dağlandı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Her yëten saxlayub tāyife-yi ğak-şinās
Bari sen saxla ‘Ali Esğer’e êkber kimi yas
Gözünün ğanını sil, cān kimi bir bağrıve bas
“Cānı yoxdur” dëme, ğundağ dolusı cāndı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Cigerim pâresidür çünki bu nūr-ı beşerim
Zahm-ı ğulkümına baxduxcan axar êşk-i terim
Ox degende buna, oxlandı benim de cigerim
Çekebilmem bu oxun nāveki berrāndı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Adı ‘Esğer kimi herğiz dëme ‘esğerdü ğemi
Mene ferğ ëylemez, Ekber kimi ekberdü ğemi
Ġem-i Ekberle heğğetde berāberdü ğemi
İkidür göz kimi, bir ğörmegi mîzāndı bacı

Gel, balam oxlandı bacı
Vardur Şerrāf eger nökde tefā’ütde gözüün
Sal bu dünyāde kemend-i Şah-ı Merdān’e özün
Bële söz yaz, ğala senden sora dünyāde sözüün
Dişre gel xëymeden āxir cigerim yandı bacı
Gel, balam oxlandı bacı

Növhe
Ez-zebān-ı Cenāb-ı Rebāb, Māder-i ‘Ali ‘Asğer
(A.S.)

Ëy ğan içüb sîrāb olan
Laylay ‘Asğerim, ëyvay ‘Asğerim
Sîrāb olan, gül tek solan
Laylay ‘Asğerim, ëyvay ‘Asğerim

Kim bëshikden aldı yerün
Topraqlara saldı yerün
Sînemde boş ğaldı yerün
Laylay ‘Asğerim, ëyvay ‘Asğerim

Dehrün ğüli solsun oğul
Solsun, xezān olsun oğul
Bî-kes anan ölsün oğul
Laylay ‘Asğerim, ëyvay ‘Asğerim

Meni dëmezdim atasan
Ġırmızı ğane batasan
Laylay dëyim, ğoy yatasan
Laylay ‘Asğerim, ëyvay ‘Asğerim

Sen yaxşı şîrin dilidün
Xoş dil idün, bülbülidün
Gel bir sen (?) āxir ğeldün

Laylay 'Asğerim, eyvay 'Asğerim

Ox seni bîtâb eyleyiüb

Âlûde xvâb eyleyiüb

Ġan ile sîrâb eyleyiüb

Laylay 'Asğerim, eyvay 'Asğerim

Ëy tâze gül, tâze nihâl

Hâlün olub hâl-i behâl

Xurde balam, yat yuxun al

Laylay 'Asğerim, eyvay 'Asğerim

Sesler meni dâd-resün

Ses vèr eger var nefesün

Ölmemisen, noldı sesün

Laylay 'Asğerim, eyvay 'Asğerim

Sînem neden dađlamusan

Şîrin süde bađlamusan

Toxsan, meger ađlamusan?

Laylay 'Asğerim, eyvay 'Asğerim

Munce Xerâb ètme meni

Bî- şebr ü tâb ètme meni

Dilin kebâb ètme meni

Laylay 'Asğerim, eyvay 'Asğerim

Ëy âlû-yi vâdî-yi şövök

Boynunda var rişte-i zövök

Ġandur bu ya ğırmızı tövök

Laylay 'Asğerim, eyvay 'Asğerim

KAYNAKÇA

ASLAN, Mehmet; ERDOĞAN, Mehtap. (2009). *Kerbelâ Mersiyeleri*. Ankara.

KERÎMÎ, Hâc Mirza Hüseyn, (1372). *Âteşgede-İ Kerîmî (Şâmil-i Sînezenî, Zencirzenî ve Növe)*. Çâp-ı Evvel Ez İntişârât-ı Pîrî, Merağâ, Sarac-bazâr.

BALA, Mirza. (1951). *Azerbaycan Tarihinde Türk Albanya*. Ankara.

BUTTANRI, Müzeyyen. (2010). "Kerbelâ Olayının Azerbaycan ve Türk Tiyatrosuna Yansıması" *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ II. Cilt (Edebiyat)*. s. 253-282. Sivas.

ÇAĞLAYAN, Bünyamin. (1997). *Kerbelâ Mersiyeleri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi. Ankara.

ERCİLASUN, A. Bican. (1997). "Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri" *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*. s. 41-61. Ankara.

HACI, Siraceddin. (2010). "Azerbaycan Türk Edebiyatında Meqtel Mövzusu ve Racinin Şeirlerinde Kerbelâ Faciesinin Bedii Tesviri" *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ II. Cilt (Edebiyat)*. Sivas.

İSLAMOĞLU, Abdülmecit. (2010). "Hacı Nüreddîn Efendi ve Hüseyn'in Maktel Adlı Eseri" *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ II. Cilt (Edebiyat)*. s. 17-42. Sivas.

KUMRÎ-İ Derbendî; *Dîvân-ı Kâmil-i Kumrî*, Çâp-ı Evvel, Çapxâne-i Xurşîd, İntişârât-ı Pîrî, Tâbistân, 72

_____. (2009). *Kenzü'l Mesâ'ib*. Haz.: Adil Ali Atalay Vaktidolu. İstanbul.

ÖZÇELİK, Kenan. (2010). "Türk Edebiyatında Yazılmış İlk Maktel-i Hüseyn Kimin Eseridir?" *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ II. Cilt (Edebiyat)*. s. 7-16. Sivas.

SARIKAYA, Mahmut. (1997). *Güney Azerbaycan Türkçesi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi. Kayseri.

_____. (2006). "İran, Türkler ve Türkçe" *Kaosa Doğru İran-Güncel İran İncelemeleri*. Haz.: Osman ÖZTÜRK; Yalçın SARIKAYA. s. 189-2002. Ankara.

_____. (2010). "Eliğa Vâhid ve Gazelleri veya Azerbaycan Türkçesiyle Klâsik Türk Şiiri Yayımında İmlâ" *Müjgân Cumbur Armağanı*. s. 208-220. Ankara.

SARRÂF, Hacı Rezâ Tebrizî. (1292). *Külliyât-ı Dîvân*, çâp-ı düvüm, 1372, İntişârât-ı Fexr âzâd, Tebriz. Şeref Hanım, Divân-ı Şeref. s. 24. İstanbul.

ŞÂNÎ, Üstâd-ı Suhen Merhum Ağa-yi Şehîdî Huseyn. (1292). *Dîvân-ı 'Abbâsiye*. Der Müsâ'ib ü Medâiyh Perçemdâr Kerbelâ Kamer Beni Haşim (Ba- Tashûh-i Merhûm Ağa-yi Sahhâf), Ez-İntişârât-ı Bünyâd, Kitabxâne-yi Firdövsî. Tebriz. ŞEREF HANIM. (1292). *Divân-ı Şeref*. İstanbul.

TAĞIYEVA, Şövket; REHİMLİ, Ekrem; BAYRAMZADE, Samed. (2000). *Güney Azerbaycan*. Bakı.

TOPRAK, Ömer Faruk. "Mersiye" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXIX. s. 215217

YEKBAŞ, Hakan. (2010). "Hasan Tevfik Efendi'nin Muharrem Ayı ve Kerbelâ Hâdisesi'ne Dair Risalesi" *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ II. Cilt (Edebiyat)*. s. 107-160. Sivas.

